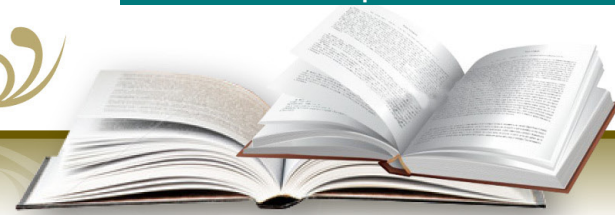

תורה והוראה

558

פרשת נשא תשפ"א

קורא יקר,

בפרשה הובאו דיני קרבן אשם של גזל הגר, כלומר אדם שגנב מאדם אף לאחר פטירתו חייב לחפש את יורשיו, וגם אדם ערירי יש לחפש את באילן היוחסין שלו מיהו הקרוב היורש ע"פ דיני התורה, עד יעקב אבינו. אולם ישנו מציאות אחת שבה אדם נפטר ללא יורשים, גר שהתגייר ונפטר לפני שזכה להקים משפחה, במקרה זה התורה מלמדת אותנו כי יש צורך להשיב את הגזלה, אולם כיון שאין למי לתת אותו יש לתת אותו לכהן.

בתוך פרשה זו הובא הלכה נוספת (במדבר ה ז): 'וְהִתְיַדְוֶה אֶת חֲטָאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ, מִפְּסוּק זֶה לְמַדִּים אֲנִי שֶׁבְּכָל חֲטָא וְעוֹוֹן בְּכָל תְּרִי"ג הַמִּצְוֹת חַיִּיב הָאָדָם לְהִתְיַדְוֶה עַל הַחֲטָא (רמב"ם תשובה פ"א ה"א; ועוד). ונשאלת השאלה מכיון שמדובר במצוה כללית שעל כל חטא יש להתוודות מדוע הציווי נאמר דוקא בחטא של גזל הגר.

מאמר השבוע עוסק בשאלה אימתי מברכים ברכת כהנים, האם בכל יום? רק בתפילת מוסף? או שמא רק בתפילת מוסף של החג? מדוע יש הבדלים בכך בין האשכנזים בארץ ישראל לבין אלו בחו"ל? מהו מנהג הגליל? ומדוע יש הבדלים בין הגליל לשאר ארץ ישראל? האם מותר לברך ברכת כהנים כשכהן לא טבל טבילת עזרא? האם מותר לברך ברכת כהנים כשהכהן אינו רגוע, או שאינו בשמחה וטוב לבב? האם כהן שאינו עולה לדוכן עובר באיסור? ואם כן כיצד יתכן לתקן מנהג שכהנים לא יברכו בכל יום? מתי התחדש המנהג בארץ ישראל? מה אירע כאשר ניסו לשנות את המנהג בחו"ל? מה הדין כהן תושב ירושלים המצוי זמנית בחו"ל ביום טוב שני, מבחינתו הוא יום חול, אך הוא נוהג לברך בכל יום, האם הוא יכול לברך יחד עם כל בני חו"ל? בשאלות אלו ועוד עוסק מאמרנו השבוע.

ברכת כהנים כל יום או רק בחג? בארץ ישראל ובחוץ לארץ

חיוב ברכת כהנים

בפרשה התורה מצווה (במדבר ו כב-כו): 'וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל אֶהֱרָן וְאֶל בְּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמֹר לָהֶם. בְּרַכֶּךָ ה' וַיִּשְׁמְרֶךָ. יָאֵר ה' פְּנֵינוּ אֱלֹהֵינוּ וַיְחַנְּדֶךָ. יִשָּׂא ה' פְּנֵינוּ אֱלֹהֵינוּ וַיִּשֶׂם לָךְ שְׁלוֹם. וַיִּשְׁמָו אֶת שְׁמֵי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֲנִי אֲבָרְכֶם.'

הרמב"ם (תחילת הל' תפילה וברכת כהנים) כתב: 'יש בכללן שתי מצוות עשה. א, לעבוד את ה' בתפילה בכל יום. ב, לברך כהנים את ישראל בכל יום'. וכן פסק בסוף הלכות תפילה (שם פט"ו ה"ב): 'כל כהן שאינו עולה לדוכן, אע"פ שביטל מצות עשה אחת, הרי הוא כעובר על שלשה עשה, 'כה תברכו', 'אמור להם', 'ושמו את שמי'. מהדברים עולה כי על כל כהן לברך את עם ישראל בברכת כהנים בכל יום, ומי שאינו עושה כן מבטל מצות עשה.

המנהג למעשה

למעשה יש מספר מנהגים בעם ישראל בקשר לאימתי הכהן מברך ברכת כהנים, מנהג עדות המזרח שבכל העולם בין בארץ ישראל ובין בחו"ל, הכהנים מברכים ברכת כהנים בכל תפילת שחרית או תפילת מוסף בין ביום יום חול

ובין בשבת. ואילו בקרב קהילות אשכנז הדבר מתחלק, בעוד שבארץ ישראל בירושלים ודרום הארץ נהוג לברך כל יום כמנהג הספרדים. בערי הגליל כגון חיפה צפת טבריה יש קהילות אשכנזיות רבות הנוהגות לברך ברכת כהנים רק בתפילת מוסף של שבת חג חול המועד וראש חודש, ואילו ביום חול אין ברכת כהנים. בעוד שבקהילות אשכנזיות אחרות נהוג כמנהג ירושלים לברך כל יום. ואילו בחוץ לארץ מנהג האשכנזים לברך ברכת כהנים רק בתפילת מוסף של החגים, ובשאר הימים לא מברכים ברכת כהנים.

במאמרנו זה נבאר מדוע יש הבדלים במנהגים בענין זה בין המקומות, ובפרט מה הסיבה שנהגו שלא לברך כל יום, כפי שלכאורה ההלכה מחייבת. נלמד גם על גדולי ישראל שרצו לשנות את המנהג, ומדוע נמנעו בפועל מלשנות את המנהג.

מקור המנהג שלא לשאת כפיהם כל השנה

בספרי המנהגים של קהילות אשכנז מופיע המנהג שלא לשאת כפים אלא בחג, ומופיעים שם מספר טעמים: א. המהרי"ל (החדשות סי' כא) כותב שנהגו שהכהנים טובלים לפני ברכת כהנים טבילת עזרא. וכיון שבחורף קשה לטבול בכל יום, ובנוסף יש שמתביישים אם לא יוכלו לעלות מחמת שנטמאו, וגם מתביישים לטבול ביום חול שלא יבינו שהם נטמאו, ולכן נמנעו מלברך רק ברגל. ב. המהרי"ל מוסיף טעם נוסף משום ביטול מלאכה [ראה להלן הסבר הטעם]. ג. המהרי"ל מוסיף טעם נוסף משום שלא רצו לברך בשעה שיש בבית הכנסת מי שאינו יהודי, ובכל יום קשה להזהר מכך. האגור (סי' קעו) והבית יוסף (סי' כח סעי' מד) ושאר הפוסקים הביאו את שני הטעמים הראשונים.

הבית יוסף (שם) הבין שהטעם העיקרי הוא משום שלא רצו לברך בלי טבילת עזרא, והבין שהטעם של ביטול מלאכה הוא תוספת הסבר ליישב את המנהג, משום שלא רצו להאריך בתפילת שחרית משום שאנשים ממהרים לעבודתם, ועקב העוני הגדול לא רצו לעכב את הציבור.

אך הבית יוסף תמה על טעמים אלו, וכתב שלא מסתבר לבטל מצות עשה משום כך. ובפרט כיצד משום חומרה לטבול קודם עשיית המצוה, ושיבח את מנהג ארץ ישראל ומצרים שמברכים ברכת כהנים בכל יום, אף שאינם טובלים לפני כן טבילת עזרא. אולם הרמ"א בדרכי משה (או"ח סי' קכח אות כא) כתב שהטעם העיקרי הוא ביטול מלאכה, וביאר שאין הכוונה שנקקו לעוד מספר דקות של עבודה, ולא רצו שיאריכו בתפילה משום כך, אלא הטעם הוא משום שיש דין שאין לברך ברכת כהנים אלא בשמחה, ומחמת העניות והטרדה במלאכה וקושי הפרנסה הכהנים אינם פנויים לברך את עם ישראל בשמחה ובטוב לבב, ואף בשבת הם דואגים מהפרנסה והימים הקשים שיבואו, ולכן ביטלו את ברכת כהנים, ותיקנו שיברכו רק בחג שבו יש מצוה של (דברים טז יד): 'וְשִׂמְחֶתָּ בְּחַגְךָ', ואז גם הכהן העני וקשה היום מתפנה מטרדותיו ושמח, ויכול לברך את עם ישראל בשמחה ובאהבה.

להלכה למעשה נחלקו המחבר והרמ"א (או"ח סי' קכח סעי' מד), בעוד שהמחבר השמיט את הדעות שאין לשאת כפים ביום חול רגיל, הרמ"א פסק להלכה שהמנהג הוא שלא לשאת כפים אלא רק ביום טוב, 'משום שאז שרויים בשמחת לב, וטוב לב הוא יברך. מה שאין כן בשאר ימים, אפילו בשבתות השנה שטרודים בהרהורים על מחייתם ועל ביטול מלאכתם. ואפילו ביום טוב אין נושאים כפים אלא בתפילת מוסף, שיוצאים אז מבית הכנסת, וישמחו בשמחת יום טוב'.

ונראה שיש כאן הבנה מיוחדת במצוות הווידוי, ונבאר מעט את היחודיות של החטא בגזל הגר, נתאר לעמנו שמגיע גר עתיד נכסים יחד עם רכושו הרב לגור בארץ ישראל, אולם אדם אינו חי לנצח, וכאשר הגר זקן וחולה ואנשי העיר יודעים שימיו ספורים, ואין ספק שאנשים רבים מחכים ליום שאחרי, ליום שכל העושר הרב יהיה הפקר וכל הקודם זוכה. נתאר כעת את אחד מעניי העיר אשר ילדיו סובלים מתת תזונה, עם כל עבודתו הקשה מבוקר עד ערב לא תמיד הוא מצליח להביא מזון משיביע לילדיו, ישנם ימים שהוא ניצב בחוסר אונים כשאינו יכול לקנות אוכל מזין לאשתו החולה. עני זה חולם אף כי מתוך נכסיו הרבים של העשיר, מתוך העדר הענק של העשיר האו יצליח לתפוס פרה חולבת אחת, לבני הבית יהיה כוסות חלב כמה שירצו, ואפילו גבינה וחמאה, ואפילו ישאר עוד כדי למכור ולקנות לחם וירקות. הפרה תמליט פעמיים בשנה עגל, ובחגים יהיה אפילו בשר. אולם העני במתח רב, הוא יודע את האמת המרה יש לו שני ידים שמאליות, לכן כה קשה לו עם הפרנסה, והוא יודע שכל בני העיר מחכים לרגע הנכון לתפוס מהשלל, המתח הרב האם הוא יצליח להגשים את החלום גומר אותו בלילות.

הטעם משום טהרה

המגן אברהם (סי' קכח ס"ק ע) כתב שלפי הטעם של טהרה נהגו הכהנים לטבול בערב יום טוב, וכן נהגו פרישות בליל יום טוב, והביא עוד שיש שנהגו שביום טוב שחל בשבת לא נושאים כפים, והטעם לכך הוא משום שלא רצו שינהגו פרישות בליל יום טוב. [והוסיף עוד טעם כדי שלא יאמרו את הבקשות בשבת]. אולם הט"ז (סי' קכח ס"ק לז-לח) ופוסקים רבים נחלקו על כך וסבר שאין שום טעם במנהג לנהוג פרישות בליל יום טוב, או שלא לשאת כפים בשבת, וכן פסק המשנה ברורה (סי' קכח ס"ק קסה). אולם המשנה ברורה הוסיף שאכן יש טעם שכהנים ינהגו סלסול בעצמם ויטבלו בערב יום טוב, [ולנהוגים לטבול ביום טוב עצמו, יכולים לטבול לפני התפילה] אולם הדבר אינו מעכב בדיעבד כלל, ואף אם לא טבלו שישאו כפיהם אף שאינם טהורים. ולדברי הפוסקים הללו הטעם להלכה שנמנעים מלשאת כפים כל השנה אינו משום טהרה, אלא רק משום שמחה.

מקור הטעם משום העדר שמחה

בביאור הגר"א ציין שמקור הרמ"א שאין לברך ברכת כהנים כשאינו בשמחה הוא מדברי הזוהר בפרשתנו (נשא קמה): שאין השכינה שורה על מי שאינו נשוי [משום שאינו בשמחה] וכהנים צריכים יותר מכל העם שתשרה עליהם שכינה, וכיון ששורה עליהם שכינה שורה עליהם חסד, ונקראים חסידים ואז הם צריכים לברך את העם. ועל כך נאמר 'כֹּה תִּבְרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' כלומר תברכו בדומה לאהרן הכהן שהיה חסיד. ומוסיף הזוהר שברכת כהנים צריכה להיות 'כֹּה תִּבְרְכוּ' כפי שאהרן הכהן בירך, בלשון הקודש ביראה ובענוה.

ובערוך השולחן (סי' קכח סעיף מט) הטעים את הדברים שמהזוהר משמע שכל המצוה הוא אם אפשר לקיימו כפי שקיימו אהרן ביום השמיני למילואים שהיה בשמחה שלמה, והציווי הוא 'כֹּה תִּבְרְכוּ' כלומר אם אתם יכולים לברך במצב דומה חייבים אתם לברך.

מחלוקת זו תלויה בעקיפין גם במחלוקת האם כהן רווק נושא את כפיו, השולחן ערוך (או"ח סי' קכח סעיף מד) פסק שהוא נושא את כפיו, אך הרמ"א הביא מנהג שאינו נושא את כפיו, וכתב שלמעשה נהגו שכהן רווק נושא את כפיו אך אם אינו רוצה אין למחות בידו מכח המנהג הנ"ל.

הסברים נוספים בביאור הטעם הנ"ל

החתם סופר (או"ח סוף סי' כג) כתב שברכת כהנים הראשונה היתה כחלק מעבודת המקדש, וכפי שנכתב בפרשת שמיני (ויקרא ט כב): 'וַיִּשָּׂא אֶהָרֶן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם וַיֵּרֶד מִעֲשֵׂת הַחֹטָאת וְהֶעֱלָה וְהִשְׁלָמִים'. והציווי של ברכת כהנים לדורות נאמר 'כֹּה תִּבְרְכוּ', כלומר ברכו כפי הברכה הראשונה המקורית. ולכן יש לברכת כהנים דיני עבודה, וכפי שמחשבה לא רצויה פוסלת את הקרבן, והיא נחשבת פיגול ואינה עולה לרצון, כך גם מחשבה לא ראויה בברכת כהנים פוסלת את הברכה, והיא אינה מתקיימת. ומאחר ובעוונותינו הרבים כל ימות החול אנו טרודים על המחיה ועל הכלכלה, ורוב התפלות הם בלי כוונה ראויה מחמת הטרדה מרובה, ואין טעם בברכת כהנים כזו, ורק ביום טוב שהאדם פנוי מכל הטרדות ויכול לכוון כראוי כהנים נהגו לברך.

החתם סופר מוסיף בשם פירוש המחזור, שלכן נהגו גם לברך את הילדים

ואז הוא התפתה לעצת יצרו הרע, הוא האמין כי הגר החולה לא יודע ידע האם חסרה לו פרה אחת בעדר, יש לו הרי עושר רב לכל מה שהוא זקוק למשך ימיו האחרונים, מה יקרה אם אני יקח פרה חולבת כמה ימים לפני הזמן, ובכך אני יבטיח את הגשמת החלום, והעני לא עמד בפיתוי, ואף נשבע לשקר שהוא לקח כלום, ואכן מיד אח"כ הגר הסתלק לעולם שכולו טוב, והעני חש לא עשיתי שוב עוול, מה אכפת לגר שהיה חסר לו פרה מעושרו הרב כמה ימים, הוא לא הפסיד כלום, ומצד שני בשבילי זה עולם ומלואו, סוף סוף גם אשתי החולה זוכה לכוס חלב חם וטרי מדי בוקר, הצבע חוזר ללחיים של ילדי בעקבות האוכל המזין לו הם זוכים.

אולם העני ירא שמים והוא יודע את ההלכה כי הוא עשה מעשה שלא יעשה, ואין שום היתר לגזול גם אם זה נראה לנו מאד לא הגיוני שלא לקחת מרכוש הזולת, שום חשבון אינו יכול להתיר את האיסור לקחת מרכוש הזולת, והוא בא לכפר על חטאו.

אולם כאן התורה כותבת כי עליו להתוודות, לומר בפה מלא גנבתי ולקחתי ממון שאינו שלי בלי רשות, טבע האדם שקשה לו מאד להתוודות, גם אדם שחוזר בתשובה לאחר שנכשל לדוגמא בגניבה, יעדיף תמיד להשתמש במונחים שונים הגיע אלי הכסף,

רק בליל שבת ויום טוב, כיון שכל ברכה צריכה להיות מלב אוהב ובכוונה רצויה, ובימי חול הדבר אינו מתאפשר מחמת הטרדות, ולכן תיקנו זאת רק בשבת ויום טוב שהאדם יותר פנוי.

בדומה לכך פירש הגרא"צ פרומר מראשי ישיבת יח"ל בלובלין (ארץ צבי ח"א סי' ל) ע"פ דברי הגמרא (עירובין סה.) שבימינו ניתן לפטור את מי שאינו מתפלל משום שאנו שיכורים ולא מיין, כלומר שכבר בימי הגמרא רמת יכולת הקשב וריכוז ירד משמעותית לעומת הדורות הראשונים, ולכן אמרו בגמרא שניתן ללמד זכות על אדם שאינו מתפלל כיון שבימינו אנחנו נחשבים כשיכורים שאין בכוחנו לכוון ולהתפלל גם בלי לגעת באלכוהול. ומשכך הוסיף הגרא"צ פרומר שברכת כהנים שישנו איסור לשיכור לברך ברכת כהנים, החמירו יותר, ונמנעו מלברך אלא בזמן שכהנים פנויים לחלוטין ללא דאגות וטרדות, ויכולים להתרכז בברכות.

הגר"מ שטרנבוך (מועדים וזמנים ח"א סי' לא) כתב, שברכת כהנים נתקנה רק בתפילת ציבור ובסדר חזרת הש"ץ, ומהטעם הנ"ל שהיא נחשבת כאחת מעבודות המקדש. וכיון שבימינו הציבור הרחב טרוד מחמת קושי הפרנסה ולא תמיד יש עשרה מתפללים המכוונים לכל חזרת הש"ץ, ובמקרה זה אינו נחשב חזרת הש"ץ כדין, ולכן נמנעו מלברך ברכת כהנים, ורק ביום טוב שכל הציבור רגוע ויש לו זמן, והוא מקשיב היטב לחזרת הש"ץ, נהגו לברך ברכת כהנים. הגר"מ שטרנבוך סיים שמכאן בני ארץ ישראל צריכים ללמוד שמוטל עליהם להזהר להקשיב היטב לכל חזרת הש"ץ, ובכך הכהנים יוכלו לברך ברכת כהנים כדין.

טעמים נוספים

הבית אפרים (או"ח סי' ו) כתב שהטעם הוא טעם אחר, לפי שבאשכנז בגזירות מסעי הצלב בשנת תתנ"ו רח"ל, חששו הכהנים שחלקם נפסלו מכהונה, ולכן החליטו להמנע מלשאת כפים בכל יום. אולם בארץ ישראל ובמצרים שלא היה חשש זה המשיכו לשאת כפים בכל יום.

היעב"ץ (מור וקציעה סי' קכח) סבר שבחוץ לארץ ברכת כהנים הוא רק מדרבנן, ולא מהתורה, ולפיכך הקלו בכך. אולם המשנה ברורה (שער הציון סי' קכח ס"ק קלא) נחלק עליו בתוקף, וכתב שהוא טעות, והחיוב הוא מן התורה.

הנסינות להנהיג בחו"ל ברכת כהנים בכל יום

הנצי"ב (משיב דבר ח"ב סי' קד) מספר כי חמיו רבי איצ'לה מוואלוז'ין [ראש ישיבת וואלוז'ין ובנו של הגר"ח מוואלוז'ין] סיפר לו כי הגר"א רצה להנהיג בבית מדרשו שישאו כפים בכל יום, אולם משמים עכבו אותו, והגר"א נלקח למאסר בעת המחלוקת הנוראה בוילנא. בדומה לכך רבי חיים מוואלוז'ין רצה להנהיג זאת בקהילתו בוואלוז'ין אך ביום המחרת פרצה שריפה שכלתה את חצי העיר יחד עם בית הכנסת, והבינו שמהשמים מעכבים, וראו והתבוננו שיש בזה איזה דבר סוד בסתרי השפעת הברכה היורד ע"י ברכת כהנים בחו"ל. ומסיים הנצי"ב ואינו יודעים בדיוק מה הסיבה לכך.

דעת הסוברים שראוי לשאת כפיהם

על אף הטעמים הנ"ל הפוסקים מתחו ביקורת על מנהג זה שלא לברך ברכת כהנים בכל יום, המגן אברהם (סי' קכח ס"ק ע) כתב בשם המגלה עמוקות שהוא מנהג גרוע. בעל התניא כתב (שו"ע הרב או"ח סי' קכח סעי' נז): 'וכל טעמים אלו הם

הכסף שאצלי, ולכל היותר לקחתי, משום שהמצפון שלו עדיין זקוק לתירוצים, המצפון מנסה לחפות על המעשה ומסרב להשלים עם כך שהוא 'גנב', כשהוא מסוגל לומר בפה מלא גנבתי הוא מגיע להכרה בעומק החטא - אכן בצעתי את הפעולה הנוראה של גניבה.

ואגב חובה להדגיש המטרה לא לומר 'אני גנב' משום שאז אדרבא האדם משלים אם המציאות וזה יוצתר הרגשה לגנבים מותר - ככה הם, על האדם להתוודות ולומר בראת אותי יהודי צדיק - נשמה שנתת בי טהורה היא, אך נכשלתי וגנבתי, אני לא גנב ולא שקרן - אך אני מתוודה שגנבתי ושקרתי, וכעת אי חוזר בתשובה ושב להיות צדיק ומבקש ממך בורא עולם שתכפר לי על החטא.

דוקא בגזל הגר, בפרט לאחר מיתת הגר, האדם מרגיש לקחתי אך לא קרה כלום, הכסף הזה אינו חסר לאיש, בסך הכל תפסתי מוקדם יותר, דוקא בגזל הגר דוקא כשיש תירוצים חזקים, התורה מצווה על האדם להתוודות, לומר בפה מלא אין שום תירוצים ואין הצדקה למעשה שעשיתי.

נשתדל כמיטב יכולתנו לחפש מה הדברים שאנחנו יכולים לתקן את עצמנו בהם, הדברים שיש לנו תירוצים נפלאים להצדקת המעשה, נתוודה עליהם בפה מלא ובכך נהיה יותר מושלמים.

הגר"א מביא מקור לדברי הרמ"א מהזוהר ואינו מעיר כלום כנגד המנהג. אמנם כאשר תלמיד הגר"א בראשות הפאת השולחן עלו לארץ ישראל והתיישבו בתחילה בגליל בעיקר בצפת ולאחר רעידת האדמה בשנת תקצ"ז שהחריבה את צפת וטבריה עברו והקימו את קהילת הפרושים בירושלים. ושם הנהיגו לשאת כפים בכל יום כדעת הגר"א, וכפי שכתב הפאת השולחן (הל' ארץ ישראל סי' ב' סעי' טז בית ישראל סקכ"ג): 'מנהג יפה בכל ארץ ישראל שהכהנים נושאים כפיהם בכל ימות החול וכו', והוא מנהג טוב ומקובל מקדמונים וע"פ סוד. ובכוללנו [קהילת פרושים] מיום שזכינו לקבוע ישיבתנו בארץ ישראל ובירושלים עיר הקודש מנהגנו שהכהנים נושאים כפיהם בכל יום ובשבת ויום טוב כדת, וכן הוא דעת רבינו הגדול [הגר"א].'

הפאת השולחן אינו מציין שהמנהג בגליל הוא לברך ברכת כהנים רק במוסף, אלא שהם מברכים בכל מוסף, בין של שבת, יום טוב, חול המועד וראש חודש. אמנם הגרי"מ טיקוצ'ינסקי (עיר הקודש והמקדש ח"ג פכ"ה אות ו) הביא את מנהג הגליל, אך כתב שלא ברור כיצד יסדו מנהג זה ועל בסיס מה. הגר"מ שטרנבוך שליט"א (הלכות הגר"א ומנהגיו אות קט) כתב שהוא פשרה שנעשה בין קהילת החסידים לתלמידי הגר"א בגליל, [להבדיל מירושלים שתלמידי הגר"א ייסדו את הקהילה האשכנזית הראשונה, ומסיבה זו מנהגים רבים בירושלים התקבלו כדעת הגר"א בכלל הקהילות שבאו אח"כ]. ע"פ השמועה הרידב"ז כשכיהן כרבה של צפת הנהיג אצלו בבית הכנסת לברך ברכת כהנים בכל יום, אף שהמנהג בעיר נשאר לברך רק במוסף. המנחת יצחק (ח"ח סי' א-ב) הרחיב בכך שהוא מנהג קדום ואין לשנותו. וראה שבט הלוי (ח"ד סי' ע). ולמעשה בימינו יש מרבני הקהילות שהנהיגו לברך בכל יום גם בגליל, ויש מרבני הקהילות שהורו שראוי להמשיך במנהג הישן. והאמת והשלום אהבו.

בן ארץ ישראל בחו"ל ביו"ט שני

שאלה מעניינית נשאל הגר"מ ברנדסדורפר, (קנה בשם ח"א סי' כז ד"ה ובענין) בענין כהן הדר בירושלים ומברך בכל יום, אלא שהוא מצוי זמנית בחו"ל כעת, ומחמת מנהג המקום הוא מברך רק במוסף של יום טוב. אולם הוא שואל מה עליו לעשות ביום טוב שני, מצד אחד מנהג המקום לברך כי מבחינתם זה יום טוב, וגם מנהגו האישי לברך בכל יום. אולם מצד שני כלפיו מדובר ביום חול, ומכיון שבחו"ל עליו לנהוג כמנהג המקום והיום הוא יום חול כלפיו אין עליו לברך.

לישב המנהג, אף שאין בהם כדאי לבטל מצות עשה של תורה, מכל מקום כשאין קוראים כהנים אינם עוברים כלום. אבל מכל מקום יישר כחם של בני ארץ ישראל וסביבותיהם שנושאים כפיהם בכל יום כתיקון חכמים, ומקיימים ג' מצות עשה בכל יום, ואין חוששים לטבול'. המשנה ברורה (סי' קכח ס"ק קסד) כתב: 'ובארץ ישראל ובכל מלכות מצרים המנהג לישא כפים בכל יום, והפוסקים קלסו למנהגם בזה'. ובערוך השולחן (או"ח סי' קכח סעיף סד) כתב שבכל הטעמים אין בהם טעם מספיק לבטל מצות עשה של ברכת כהנים בכל יום, אבל מה נעשה וכאילו בת קול יצא שלא להניח לנו לישא כפים בכל השנה כולה, והביא ששני גדולי הדור בדורות שלפנינו כל אחד במקומו רצה להנהיג נשיאת כפים בכל יום, וכשהגבילו יום המוגבל לזה, נתבלבל הענין ולא עלה להם. ואמרו שרואים כי מן השמים נגזרה כן. [ראה לעיל הסיפור שסיפר הנצי"ב על הגר"א והגר"ח מוואלוז'ין].

האם יש כאן ביטול עשה

אולם בעיקר נשאלת השאלה כיצד ניתן לבטל מצות עשה של ברכת כהנים מחמת הטעמים הללו. וכפי שכתב הרמב"ם שהרי הוא כעובר על 3 מצוות עשה, של ביטול כל ברכה. התשובה לכך היא שנפסק בשולחן ערוך (או"ח סי' קכח סעיף ב) שכהן שלא קראו לו לעלות לברך אינו חייב לברך, ואם לא עלה לא ביטל מצות עשה.

אולם הפרי מגדים (משב"ז סי' קכח ס"ק לז), הקשה שלפי דעתו של הט"ז (סי' קכח ס"ק ג) הסובר שבמקרה ויש רק כהן אחד בבית הכנסת הוא חייב לעלות אף שלא קראו לו לעלות, וכאשר הוא לא עלה הוא מבטל מצות עשה, אם כן כיצד יתכן שמחמת מנהג יבטל הכהן את המצוה. ותירץ הפרי מגדים שמצוה זו אינו חיוב של הכהן כלפי בורא עולם, אלא שהתורה מחייבת אותו בחיוב כלפי הציבור לברך אותם, אולם אם הציבור מוותר ומוחל על הברכה, הרשות בידם, ואז אין גם חיוב על הכהן. ומכיון שהכהן אינו בשמחה נהגו הציבור למחול לו על חיובו, ולפיכך הוא גם אינו חייב בכך.

חידוש המנהג בארץ ישראל

בחוט המשולש (עמ' ט) העיד שרבי נתן אדלר שהיה כהן, היה מברך בכל יום ברכת כהנים בבית הכנסת שלו. [היה לו מנין מיוחד בפרנקפורט שבו הנהיג עניני חסידות מיוחדים].

כמסופר לעיל הגר"א ותלמידו הגר"ח מוואלוז'ין רצו להנהיג בקהילתם לחדש את המנהג לשאת כפים בכל יום, אולם מנעו זאת מהם מהשמים. ואכן הגר"א בביאור

ובשמחה, ומעיקר המצוה לברך בשמחה ובטוב לבב. רבים עוררו על המנהג שהוא מנהג גרוע וראוי לברך בכל יום, אולם כאשר הגר"א והגר"ח מוואלוז'ין ניסו לשנות את המנהג בחו"ל רמזו להם מהשמים שלא לשנות את המנהג. אך בארץ ישראל הנהיגו גם האשכנזים לחזור למנהג הישן לברך בכל יום. בערי הגליל [חיפה צפת טבריה] קיים מנהג עתיק לברך רק במוסף, ויש בזה דעות חלוקות האם חובה לשמר מנהג זה, או שניתן לברך בכל יום. והאמת והשלום אהבו.

מהדברים הללו אנו למדים כמה חשוב שברכת כהנים תהיה בשמחה ובלב שקט ופנוי מדאגה, וראוי שכל כהן יתאמץ בכל יכולתו לברך בשמחה ותוך הסחת הדעת מדאגות, אף אם הוא נוהג לברך בכל יום.

הגר"מ ברנדסדורפר השיב כי המנהג שלא לברך בכל יום מחייב גם את בני ארץ ישראל המצויים בחו"ל, וגם אם יהיה מנין של בני ארץ ישראל, ויעשו מנין בחו"ל בלי נוכחות של בני חו"ל, אף שביום טוב שני יתפללו תפילה של חול, אין להם לברך ברכת כהנים. בעוד שיום טוב שני אינו מחייב את בני ארץ ישראל אלא להמנע מעשיית מלאכה בפהרסיה. ולכן מכיון שאצל בן ארץ ישראל זה יום חול, ומאידך הוא מחוייב למנהג שלא לברך ביום חול, אסור לו לברך ברכת כהנים ביום טוב שני.

סיכום

מנהג הספרדים בכל מקום לברך בכל יום ברכת כהנים. מנהג האשכנזים בחו"ל לברך רק במוסף של יום טוב, כשהטעם המרכזי לכך הוא שרק אז הם פנויים מדאגה.

שו"ת הלכתי

מתוך השאלות שנשאלו באתר האינטרנט din.org.il בשבוע האחרון

ציפוי לא כשר על התפוחים - נותן טעם לפגם

שאלה:

שלום לכבוד הרבנים,

האם יש בעיית כשרות עם טוסטר שנאפה בו בטעות מאפה (בנייר אפיה לפחות רוב המאפה מכוסה) ששמו בתוכו תפוח בלי לקלף את הקליפה מהתפוח (התפוח לא של בראשית ולפי מה שהבנתי מורחים אותו ולכן צריך לקלפו)? האם יש בעיה עם הצלחת והסכו"ם שבהם השתמשו כאשר המאפה חם?

תודה.

שבת שלום,

תשובה:

אין בעיה. גם אם יש בשלאק הזה שרצים, הם בגדר "נותן טעם לפגם" ואינם אוסרים את הכלים.

מקורות:

על דעת השו"ע שמיקל בזה כנ"ל ראה יו"ד סי' קד סעי' ג וסי' קז סעי' ב, וראה רמ"א שם שכן המנהג להקל ואין לשנות, וכ"כ הט"ז שם סי' קד ס"ק ו, וכ"ה בפרי מגדים ערוך השולחן שם ועוד רבים מהאחרונים. הש"ך סי' קז ס"ק ז מציין לדברי רבים מהפוסקים ראשונים ואחרונים שסברו שלענין איסור אכילת שרצים טעם פגום ג"כ אוסר, ולפיכך מכריע שלא להקל בדבר אלא במקום הפסד מרובה, וכ"כ בחכמת אדם כלל נד סעי' יד.

תפוחי העץ הללו נמרחים בדרך כלל בדונג "שאלק" המתמצה מן הדבורים, ולגביו נחלקו הדעות אם דינו כשרץ או שהוא בעצם בא מהפרחים אותם מוצצות הדבורים בדומה לדבש, ראה מאמר מקיף בענין זה מהרב יהודה שרשבסקי בקובץ בית הלל חלק ו', שם הוא מציין שהגר"מ פיינשטיין צידד להקל בזה, ואחת מסיבותיו, שהדונג הזה כלל אינו מתעכל בגוף האדם

ואינו נחשב כאוכל, ההתייחסות אליו הוא כאל ציפוי לאוכל ולא כדבר מאכל בפני עצמו, וכן צידד שם שדינו כדבש, וכן נטה להתיר הגרש"ז אויערבך, אולם הגרי"ש אלישיב נטה לאסור, והביא שכמה ממערכות הכשרות אסרו זאת בשימוש, ביניהם רבנות ירושלים. אני מניח שיעקר החשש הוא מהדונג הזה שהוראת הפוסקים לקולפו מחמת הספקות שבדינו.

אשר יצר - כמה זמן אחר שהתפנה?

שאלה:

שלום לכבוד הרב

בסימן ז כתב המשנה ברורה ס"ק א שאם שכח לברך אשר יצר יכול לברך עד שיתפנה שוב. ויש שיטה אחרת שרשאי לברך עד שיהיה לו תאוה להתפנות פעם נוספת.

1. כמי ההלכה?

2. לשיטה השניה (שערי תשובה) אם אדם ממחר ועשה רק קטנים האם יכול לברך אשר יצר אף על פי שיש לו עדיין תאוה לגדולים? (לשיטה הזאת)

תשובה:

שלום וברכה

העיקר להלכה כשערי תשובה שאם נתעוררה לו תאוה שוב להתפנות אינו מברך על העבר.

כיון שמבחינת הצורך ההוא עדיין יש לו הנאה - מברך. בשאלת יעב"ץ ח"א סי' טו ומור הקציעה בסי' ז' שהוא מקור הדין שלאחר שאדם מתאוה שוב הוא אינו מברך, נימק דבריו בכך שכאשר אדם מתאוה כבר חלפה ההנאה הראשונה, וכמו אדם שאכל ולא בירך עד שעבר שיעור עיכול שאינו מברך כיון שכבר אינו נהנה מהמזון. מה שאין כן כאן, שמדובר בשתי הנאות שונות, וגם בשעה שהוא נצרך לנקביו הגדולים הוא עדיין נהנה מכך שאינו צריך לקטנים, וממילא הוא יכול לברך. חשוב לציין, שדברי המשנה ברורה אלו הם למנהג בני אשכנז, לדעת הספרדים ניתן לברך עד חצי שעה [בן איש חי], או עד מתי שצריך להפנות שנית (המוקדם מביניהם). ראה בכף החיים סי' ז' ס"ק ו' ושו"ת יחוה דעת ח"ד סי' ה' [וראה שם שמצדד שאפשר שעד 72 דק'].

חציץ שנפל ממשאית והזיק

שאלה:

ממשאית נפל חציץ ובאה מכונית והתיזה את החציץ על מכונית אחרת ושברה את השימשה מי חייב?

תשובה:

שלום וברכה,

אם הרכב הבחין בחציץ שנפל והיה לו אפשרות לעצור ולא עצר, בעל המכונית שהתיז חייב בכל הנזק. אם לא היה ניתן להבחין בחציץ או שלא היה אפשרות לעצור והתיזה המכונית את האבנים בעל המשאית חייב על נזק שנעשה על ידי החציץ.

בהצלחה.

מקורות:

בשו"ע (סימן תיא סעיף א) ובסמ"ע (שם ס"ק ו) מבואר שיש חילוק אם התיז אדם או בהמה. שאם אדם את האבנים שהונחו ברה"ר חייב האדם שהתיז לבדו כיון שיש לו דעת ולא היה לו להתיז. אבל בהמה שאין לה דעת חייבים שניהם לשלם. ולכן אם

הנהג ראה את החצץ ופשע ונסע על החצץ הוא חייב על כל הנזקים שהגיעו בגין החצץ. אבל אם לא שם לב לחצץ שמונח על הכביש או שבשעה שראה כבר לא יכל לעצור, בעל החצץ חייב כדין בור המתגלגל ברגלי אדם וברגלי בהמה (גמ' ב"ק ו, א). ונחלקו רש"י ותוספות לאיזה אב נזיקין חייב בעל האבן שניתזה והזיקה. לפי דעת רש"י בור המתגלגל דינו כבור, וא"כ פטור על נזקי כלים - ואם ניפץ שמשה של רכב פטור. אולם לפי דעת תוספות (שם ואיל לשיטתו בדף יט, ב בדליל שהותז על ידי תרנגול) חיובו מדין אש, וחייב גם על נזקי כלים. הסמ"ע בסימן שצ ס"ק כה פסק כדעת התוספות ולכן חייב בעל המשאית על ניפוץ השמשה של רכב אחר.

יום טוב שני לבני ארץ ישראל בחו"ל / יום טוב שני באילת

שאלה:

בס"ד

שלום רב

1. אם אני יהודיה תושבת ישראל, נוסעת לחו"ל או לאילת, אני צריכה לשמור יום טוב שני כמו שאר יהודי חו"ל ?
2. אני גרה בישראל, ודודתי נמצאת בחו"ל, היא לא שומרת מצוות, האם מותר לי לדבר איתה בטלפון היום ? שזה איסרו חג שבועות או שאצלם זה עדיין יום טוב ואסור ?
3. אחת מבנות משפחתי, יהודייה שגרה בעיקרון בחו"ל אך שוהה באופן זמני (לצורך עבודה בארץ) כלומר נמצאת כאן חצי שנה או שנה ואז שוב חוזרת לחו"ל, ואז אחרי כמה זמן שוב טסה לכאן ועובדת בישראל שנה וכך כל הזמן. האם מותר לי לדבר איתה באיסרו חג שבועות או שבגלל שהיא תושבת חו"ל אסור, למרות שבחג הייתה בארץ ואינה שומרת מצוות ?

תשובה:

שלום וברכה

1. בן ארץ ישראל המבקר בחו"ל, אף שדעתו לחזור לארץ ישראל לאחר החג ואינו רוצה כלל להשתקע בחו"ל, מיד כשהגיע למקום בו יש קהילה יהודית החוגגת ביום טוב שני, נאסר עליו לעשות כל מלאכה ביום טוב שני ואפילו בצינעה בביתו.
2. יש הסוברים שדין אילת כדין ארץ ישראל לענין יום טוב שני, ויש הסוברים שדינה כדין חוץ לארץ, והכרעת גדולי הפוסקים שיש לנהוג בה כחומרי שני המקומות, מצד אחד להניח תפילין, ומצד שני, להמנע מעשיית מלאכה.
3. בודאי אין לדבר עם הדודה בטלפון, שהרי את מכשילה אותה באיסור, וכך גם עם הבת דודה שכיון שאינה קבועה כאן היא נחשבת בת חו"ל וחייבת בדיני יום טוב..

מקורות:

1. ראה פסחים נב ע"א, שו"ע סי' תצו סעי' ג ובמשנה ברורה שם. וראה בשו"ת שבט הלוי ח"ז סי' סה, שדין זה נאמר הן לגבי מלאכות האסורות מדאורייתא הן לגבי אותן שאינן אסורות אלא מדרבנן, וכן נראה ממסקנת דברי האגרות משה או"ח ח"ד סי' קד, עיי"ש. על הטעמים השונים לכך שאסרו עליו עשיית מלאכה אפילו בצינעה, ראה מג"א שם ס"ק ד. הט"ז שם ס"ק ב מתיר לעשות מלאכה בצינעה וכן כתב המגן אברהם שם בשם המבי"ט, אולם כאמור הכרעת הפוסקים שלא כדבריהם כמבואר במשנה ברורה שם בשם כמה מהאחרונים, וע"ע שו"ת יחיה דעת ח"ג סי' לה.
2. ראה בספר יום טוב שני כהלכתו פרק י"ח סעיף ו' שהביא את כל דעות הפוסקים בזה באריכות, והביא שדעת הגרש"ז אורבך והגר"ש אלישיב זצ"ל היא שיש לעיר אילת דין ספק אם נכבשה על ידי הולכי מצרים או לא ולפיכך יש לנהוג בה כחומרי שני המקומות. ור' עוד באריכות בתשובות עטרת פז יו"ד סימן ו' שהביא דעות פוסקים רבים הסוברים שאין צריך לנהוג יום טוב שני באילת כלל.